

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قنون
پروگرام ماستری فقه و قنون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

پیمان مدینه و مقایسه آن با قوانین اساسی معاصر

رساله ماستری

محصل: کبیر آریانی
استاد رهنما: د. رفیع الله عطاء

سال: ۱۴۰۲ هـ ش؛ ۱۴۴۴ هـ ق

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

پیمان مدینه و مقایسه آن با قوانین اساسی معاصر

رساله ماستری

محصل: کبیر آریاتی
استاد رهنما: د. رفیع الله عطاء

سال: ۱۴۰۲ هـ ش؛ ۱۴۴۴ هـ ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شریعات و قانون

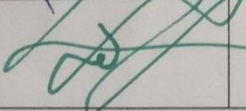
دپارتمنت فقه و قانون

بورد ماستری

تصدیق نامه

محترم کبير ولد محمد بصير ID: SH-MSF-S1400-862 محصل دور نهم فقه و قانون که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: پیمان مدینه و مقایسه آن با قوانین اساسی معاصر به روز ۱۸/۳/۱۴۰۱ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۰ (نمره به عدد) نود پورصا (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور نجیب الله صالح	عضو هیات	
۲	سر محقق سید حبیب شاکر	عضو هیات	
۳	دکتور رفیع الله عطاء	استاد رهنما و رئیس جلسه	

معاون علمی

آمر بورد ماستری

خلاصه بحث

بحث محوری فصل نخست مشتمل بر ارزیابی بعد سیاسی حیات رسول الله صلی الله علیه و سلم در مراحل بعد از بعثت الی هجرت و بعد از هجرت است. در این فصل تلاش صورت گرفته است تا تصویر کلی از سیاست رسول الله صلی الله علیه و سلم در دعوت سری و جهری، روابط سیاسی رسول الله صلی الله علیه و سلم با حبشه، بیعت های قبل از هجرت، و سیاستگزاری های بعد از هجرت ارائه گردد. حضرت محمد صلی الله علیه و سلم آغاز گر يك انقلاب بزرگ دینی، سیاسی و اقتصادی بود که نقشه آن را به شکل ماهرانه و مدبرانه طرح و تطبیق کرد و بالتبع مسیر تاریخ بشریت را دچار دگرگونی عظیمی ساخت که هر قدم و هر حرکت آن دارای اعجازات عدیده است. فصل دوم این طور خلاصه می گردد که پس از مهاجرت مسلمانان به مدینه، با تمهیدات پیامبر صلی الله علیه و سلم، انصار به یاری مهاجرین برخاستند و استقرار و اسکان آنان در کوتاه مدت حل شد؛ اما زندگی مسالمت آمیز آنان با مشرکان و یهودیان نیازمند تدابیری اساسی تر بود که پیامبر صلی الله علیه و سلم با انعقاد «پیمان نامه عمومی مدینه» به این مهم تحقق بخشید.

این فصل، پس از بررسی وثاقت راویان پیمان نامه، به کندوکار در آن از دیدگاه سیره نگاران، محدثان، مورخان و خاورشناسان برجسته پرداخته و چنین نتیجه گرفته است که این پیمان نامه در حقیقت مشتمل بر دو قرارداد است: یکی پیمان نامه عمومی مدینه میان پیامبر، مسلمانان، مشرکان و صرفاً یهودیان همپیمان اوس و خزرج و دیگری پیمان نامه پیامبر صلی الله علیه و سلم با سه طایفه اصلی یهود مدینه، یعنی: بنی قینقاع، بنی نضیر و بنی قریظه به نام «موادعه یهود» که هر دو با فاصله ای نامعلوم در روزهای آغازین ورود آنحضرت به مدینه منعقد گردید.

فصل سوم، با بررسی مفاد پیمان نامه مدینه النبی که در حکم قانون اساسی «دولت - شهر» مدینه النبی است، ماهیت سیاسی دولت مدینه و نیز اثرات حقوقی آن را بازشناسایی می کند. بر این اساس و با تاکید بر حقوق و آزادی های سیاسی مردم در پیمان نامه مدینه می توان نتیجه گرفت که دولت پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم با احترام به آزادی های بنیادین شهروندان و همه اقلیت ها شکل گرفته است.

فهرست موضوعات

مقدمه..... 1

فصل اول

کلیات

مبحث اول: بررسی حیات سیاسی پیامبر ﷺ..... ۶

مطلب اول: بررسی بعد سیاسی حیات پیامبر ﷺ بعد از بعثت الی هجرت..... ۶

مطلب دوم: بررسی بعد سیاسی حیات پیامبر ﷺ بعد از هجرت..... ۱۴

مبحث دوم: معلومات کلی در رابطه به معاهدات رسول الله ﷺ.....
..... ۲۸

مطلب اول: معاهده یا پیمان..... ۲۸

مطلب دوم: معاهدات رسول الله ﷺ..... ۲۸

فصل دوم

معرفت کلی با پیمان مدینه

مبحث اول: توثیق پیمان مدینه..... ۳۸

مطلب اول: مراحل نگارش پیمان..... ۳۸

مطلب دوم: راویان و روایات متن پیمان..... ۴۳

مطلب سوم: متن کامل پیمان و ترجمه آن..... ۴۸

مطلب چهارم: توجه مؤرخان و محققین به این پیمان..... ۵۴

مبحث دوم: تحلیل، تشریح و اصول پیمان مدینه..... ۵۶

الاصل الأول..... ۵۶

الاصل الثاني..... ۵۷

الاصل الثالث..... ۵۸

الاصل الرابع..... ۵۹

الاصل الخامس..... ۶۱

الاصل السادس..... ۶۱

٦٢	الاصـل السابـع
٦٢	الاصـل الثامن
٦٢	الاصـل التاسع
٦٣	الاصـل العاشـر
٦٣	الاصـل الحادي عشر
٦٣	الاصـل الثاني عشر
٦٤	الاصـل الثالث عشر
٦٤	الاصـل الرابع عشر
٦٥	الاصـل الخامس عشر
٦٦	الاصـل السادس عشر
٦٧	الاصـل السابع عشر
٦٧	الاصـل الثامن عشر
٦٩	الاصـل التاسع عشر
٧٠	الاصـل العشرون
٧٠	الاصـل الحادي والعشرون
٧٢	الاصـل الثاني والعشرون
٧٣	الاصـل الثالث والعشرون
٧٣	الاصـل الرابع والعشرون
٧٤	الاصـل الخامس والعشرون
٧٤	الاصـل السادس والعشرون
٧٥	الاصـل السابع والعشرون
٧٦	الاصـل الثامن والعشرون
٧٦	الاصـل التاسع والعشرون
٧٧	الاصـل الثلاثون
٧٨	الاصـل الحادي والثلاثون

٧٨.....	الاصل الثاني و الثلاثون.....
٧٨	الاصل الثالث و الثلاثون.....
٧٩.....	الاصل الرابع و الثلاثون.....
٧٩.....	الاصل الخامس و الثلاثون.....
٧٩.....	الاصل السادس و الثلاثون.....
٧٩.....	الاصل السابع و الثلاثون.....
٨٠.....	الاصل الثامن و الثلاثون.....
٨٠.....	الاصل التاسع و الثلاثون.....
٨٠.....	الاصل الأربعون.....
٨١.....	الاصل الحادي و الأربعون.....
٨١.....	الاصل الثاني و الأربعون
٨٢.....	الاصل الثالث و الأربعون.....
٨٢.....	الاصل الرابع و الأربعون.....
٨٣	الاصل الخامس و الأربعون.....
٨٣.....	الاصل السادس و الأربعون.....
٨٤.....	الاصل السابع و الأربعون.....
٨٤.....	الاصل الثامن و الأربعون.....
٨٥.....	الاصل التاسع و الأربعون.....
٨٦.....	الاصل الخمسون.....
٨٦.....	الاصل الحادي و الخمسون.....
٨٧	الاصل الثاني و الخمسون.....
٨٨	الاصل الثالث و الخمسون.....
٨٨	الاصل الرابع و الخمسون.....
٨٩.....	الاصل الخامس و الخمسون.....
٨٩.....	الاصل السادس و الخمسون.....

۹۰ الاصل السابع و الخمسون
۹۰ الاصل الثامن و الخمسون
۹۱ الاصل التاسع و الخمسون
۹۱ الاصل الستون
۹۱ الاصل الحادي و الستون
۹۲ الاصل الثاني و الستون
۹۲ الاصل الثالث و الستون

فصل سوم

استنباطات حقوقی اساسی از پیمان مدینه

.....	مبحث اول: تعریف قانون اساسی)
94.....	
۹۴ مطلب اول: مفهوم قانون اساسی
۹۷ مطلب دوم: ظهور قانون اساسی در عصر جدید.....
۱۰۲ مبحث دوم: عناصر شکل دهنده دولت در قانون اساسی مدینه و قوانین اساسی معاصر ۱۰۲
۱۰۲ مطلب اول: تعریف دولت.....
۱۰۳ مطلب دوم: عناصر تشکیل دهنده دولت.....
.....	مبحث سوم : اصول عمومی برای حکومتداری در پیمان مدینه و قوانین اساسی معاصر ۱۲۳
۱۲۳ مطلب اول : اصل حاکمیت قانون.....
۱۲۹ مطلب دوم : اساس شهروندی در قانون اساسی مدینه.....
۱۳۳ مطلب سوم: رعایت حقوق بشر در قانون اساسی مدینه.....
۱۵۱ مطلب چهارم: قوای ثلاثه دولت.....
.....	مبحث چهارم: ویژه گی های پیمان مدینه به عنوان قانون اساسی و اثر آن در حل اختلافات.....
۱۶۷ مطلب اول: ویژه گی های پیمان مدینه به عنوان قانون اساسی.....
۱۷۱ مطلب دوم: اثر پیمان مدینه در حل اختلافات.....

نتیجه گیری ۱۸۲

پیشنهادات ۱۸۵

نتیجه گیری

1. پیامبر اسلام صلی الله علیه و سلم پس از تشکیل حکومت در مدینه، اولین کاری را که انجام داد، تنظیم وثیقه بود که به عنوان یک قانون اساسی برای تنظیم حیات سیاسی و اجتماعی مردم آن سرزمین، به شمول مسلمانان، یهود و همه اقوام و قبایل، مورد تصویب قرار گرفت.
2. این عهدنامه که به دست رسول اکرم صلی الله علیه و سلم فراهم گردید و نزد مسلمانان به عهدنامه یثرب معروف است، مبنای تشکیل دولت اسلامی گردید و در واقع اعلامیه استقلال جزیره العرب و مسلمانان بود. با این عهدنامه مدینه به صورت دولت شهری مستقل، در برابر مکه، قد علم کرد.
3. پیام قانون اساسی مدینه برای عصر امروز این است که دولتهای اسلامی میباید با تبعیت از قانون گذاری رسول خدا صلی الله علیه و سلم - که نمونه آن همان قانون اساسی مدینه است - حکومتهای خود را بر اساس قانون ایجاد کنند و میبایست تنظیم کننده روابط میان حکومت های اسلامی و اتباعشان قانون باشد و همانگونه که مساوات و عدالت دو اصل بنیادین قانون اساسی مدینه را تشکیل میدادند، با تبعیت از آن حقوق مساوی و برابر و عادلانه برای اتباع خویش قایل شوند و حقوق مذهبی همه قشرها را به رسمیت بشناسند دولتهای اسلامی میباید با تبعیت از سنت قانون گذاری پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه و سلم روابط خود را اعم از صلح و جنگ با دولتهای دیگر، بر اساس اصول عادلانه و معیارهای بشر دوستانه تنظیم کنند، همانگونه که در قانون اساسی مدینه شاهد آن هستیم.
4. پیامبر صلی الله علیه و سلم وقتی به مدینه هجرت کرد، ساختار رایج آن جامعه را درهم شکسته و ساختار جدیدی را جایگزین آن نمودند؛ پیش از رسول الله صلی الله علیه و سلم روابط و ارزشهای قبیله ای، نظام ارتباطی و عقاید انحصارگرایانه و نژاد پرستانه حاکم بود، اما رسول الله صلی الله علیه و سلم به جای آنها انسانها را بر اساس دین و شهروندی به هم پیوند داد. پیامبر اسلام صلی الله علیه و سلم در دوران حکومتش عهدنامه های مختلفی با منکران خود منعقد نمودند که به موجب مفاد این عهدنامه ها حکومت اسلامی در مقابل دریافت مالیات ویژه از اهل کتاب خود را ملتزم به رعایت حقوق سیاسی و اجتماعی و امنیت اقلیت های مذهبی می کرد. اولین آنها همین پیمان مدینه است که در حقیقت این قرارداد اولین منشور و فرمان آزادی عقیده در تاریخ بشریت است. ایشان پس از مقیم شدن در مدینه، قانون و معاهده ای را تدوین کرد که امور همه ساکنان مدینه، از جمله یهودیان را تحت قانون و قاعده درمیآورد. تا آنجا که به

نتایج کلی این نظریه مربوط است، خود این سند نمونه عینی از چگونگی تحقق عملی مبانی صلح و همزیستی اسلامی است.

5. پیمان مدینه برای همه شهروندان یک نوع پلورالیزم سیاسی و فدرالیزم اقوام را در چوکات دولت واحد شکل داد.

6. پیمان نامه عمومی مدینه مشتمل بر دو قرارداد «پیمان نامه مدینه» و «موادعه یهود» است و صحت این پیمان نامه که در سیره ابن اسحاق آمده و ابن هشام آن را نقل کرده است مورد تأکید قرار گرفته و تردیدی در آن نیست. همچنان که میان معانی و متون آن، با آنچه در واقع جریان داشت و نیازهای مدینه در آن زمان هماهنگی کاملی برقرار بود. و پیامبر صلی الله علیه و سلم در ضمن کنترل گروه های مختلف ساکن در مدینه، به دنبال تشکیل امت واحد چنان که در متن به آن اشاره شده و نهایتاً دولت سازی بودند.

7. اسناد پیماننامه عمومی مدینه منقول از ابن هشام و ابن سلام معتبر است.

8. به نظر می رسد که در «مدینه النبی» معیار عضویت در جامعه اسلامی (شهروندی) یکی از دو چیز بوده است؛ «مسلمان بودن» یا «پیمان پذیر بودن». هرکس که هیچ یک از این دو را نداشته باشد، از نظر اسلام بیگانه (غیرشهروند) تلقی می شود.

9. به طور کلی در بهره مندی از حقوق شهروندی و حقوق بشر در سیره نبوی، براساس حدیث «الناس کأسنان المشط»؛ اصل بر عدم تبعیض و عدم محوریت تعلقات ملی و قومی و نژادی است.

10. در بسیاری از حقوق مدنی، مثل حق امنیت، صیانت از حیثیت، جان، حقوق و مسکن اشخاص و نیز بهره اقلیت های دینی از احوال شخصیه خاص خود، در سیره نبوی، حقوق شهروندی به طور یکنواخت و بدون تبعیض مورد مراعات است.

11. در بخشی از حقوق سیاسی، مثل حق آزادی بیان و عقیده و منع تجسس نیز سیره نبوی بر حقوق همگانی احترام گذارده است.

12. در حقوق اقتصادی اجتماعی، در سیره نبوی، حقوق اقلیت ها و غیرمسلمانان به خوبی مراعات شده است.

13. در حقوق فرهنگی، رعایت آداب و سنن و مراسم خاص، سیره نبوی به حقوق اقلیت ها توجه دارند.

14. پیمان نامه مدینه نمونه ای از روش حل اختلاف در آغاز تاریخ اسلام است که با فرهنگ اسلامی تناسب دارد. با این اوصاف پیمان نامه مدینه، سنتی قدیمی در بهره گیری از روش های اسلامی در حل اختلاف است. در این پیمان نامه، حقوق و وظایف همه ساکنان مدینه به طور کلی بیان شده است. همه شهروندان مسلمان و غیر مسلمان مدینه در آن تحت حفاظت و حمایت قرار گرفته اند و برای نخستین بار، عدالت خواهی از طریق قانون و جامعه صورت گرفته است نه از طریق فعالیت های نظامی قبیله ای. به علاوه این پیمان نامه، همسو با کوشش برای تنظیم و تعدیل اختلاف های قبیله ای که چندین نسل بر منطقه حاکم بود، به موارد اجتماعی در جامعه مدینه پرداخته است.

15. پیمان نامه مدینه را می توان به عنوان نمونه ای از رویکرد اسلامی در حل اختلاف تلقی کرد که بسیاری از روش های میانجی گری های به کار رفته در آن، امروزه هم کاربرد دارند.

16. بر خلاف دیدگاه های برخی از متفکران اسلامی که تشکیل حکومت اسلامی را بر اساس تسلط و سیطره می دانند که می تواند در دو وجه سلطه بیرونی و قهرآمیز یا سلطه درونی و دینی ظاهر شود، که در قالب آن باید به اعمال اقتدار الهی در جامعه ولو با اجبار پرداخت؛ و هیچ گونه حق سیاسی برای مردم شناسایی نمی کنند؛ سنت نبوی در تشکیل دولت مدینه که اولین حکومت اسلامی است، حکایت از امر دیگری می کند. بررسی تاریخی شکل گیری دولت پیامبر صلی الله علیه و سلم نشان می دهد که این دولت نه با زور و جبر و قهر شکل گرفته است. عمل نبوی نیز در امر دین و دولت تابع همین آزادی بوده و دولتش نیز بر اساس پذیرش آزادانه آن و انعقاد یک قرارداد اجتماعی بر اساس حقوق سیاسی مردم، از سوی قبایل شکل گرفته است..

17. مسئله مشروعیت حکومت و مشارکت مردم در تعیین سرنوشت خود و نیز حقوق اقلیت های اعتقادی یکی از چالش های عده از دانشمندان علوم اسلامی معاصر در پاسخگویی به سؤالات انسان مدرن از حکمرانی اسلامی است. برای پاسخگویی به سؤالات انسان مدرن، بررسی تحول دولت اسلامی ضرورت پیدا می کند، بلکه سره دینی از ناسره آن بازشناخته شود. در این هنگام است که می توان با مراجعه به متن دینی، حکم مبتلابه در عرصه سیاست را بر اساس مقتضیات روز و تجارب عقلی بشری استنباط کرد.

18. هر چند برخی بر این باورند که واژه هایی چون حقوق بشر، مربوط به جوامع مدرن است و امکان بررسی آن در سنت وجود ندارد، ولی می توان با شناسایی شاخصه هایی برای مفاهیم مدرن،

میزان برتافتن آن شاخصه ها را در سنت بررسی کرد. بر این اساس به نظر می رسد، که می توان
بُنمایه های مشترک نظری را در سنت یافت.

پیشنهادات

با توجه به موضوع تحقیق و برآیند و نتیجه آن که در عنوان قبلی شریک ساخته شد، موارد ذیل را به عنوان پیشنهاد ارائه می‌دهیم. به امید اینکه مورد غور و مذاقه قرار گرفته و گره‌گشای پاره از مشکلات واقع گردد:

1. از آنجا که در عصور ماضیه در قسمت فقه عمومی علی‌الخصوص فقه سیاسی توجه کمتر صورت گرفته است، بناء باید فقهاء و علماء در این راستا بذل توجه بیشتر نمایند.
2. چنانچه در طی این بحث به اثبات رسانیدیم که پیمان مدینه در نوع خود ائلین قانون اساسی مدون تاریخ بشریت به شمار می‌رود و قانون اساسی به عنوان قرارداد اجتماعی، یک از ضرورت‌های انکارناپذیر عصر به شمار می‌رود، بناء از طرف نهاد‌های تقنینی اساسی در قسمت داشتن قانون اساسی با محتواء غنی کوشش گردد.
3. پذیرفتن و حمایت حقوق بشر با پشتوانه نصوص شرعی، باعث ایجاد دولت‌های با ثبات و ملت‌های قوی و متعهد به دین و دولت می‌گردد، که پیمان مدینه نیز این حقوق را بیش از چهارده قرن قبل مورد حمایت قرار داده است، بناء از طرف حکومت‌های اسلامی به آن باید توجه کافی صورت گیرد.
4. با در نظر داشت تاکید پیمان مدینه و نصوص شرعی، حقوق همه اقلیت‌های ساکن در قلمرو دولت اسلامی از طرف نهاد‌های تقنینی در ضمن قوانین و از طرف نهاد‌های اجرایی در حین تطبیق قوانین، باید تضمین گردیده و مورد حمایت قرار گیرد.
5. چنانچه در ضمن پیمان مدینه عرف و فرهنگ‌های همه اقشار و طبقات جامعه در چهارچوب دین مبین اسلام مورد حمایت قرار گرفته است، مجامع فقهی و تقنینی نیز باید به این مورد ملفت باشند.
6. چنانچه یاد آور شدیم که پیمان مدینه در ذات خود قانون اساسی به شمار می‌رود، بناء قانونگذاری و تقنین امر حتمی بوده باید در راستای حاکمیت آن از طرف تمامی ارگان‌های حکومت‌های اسلامی توجه کافی صورت گیرد.
7. عدالت اجتماعی در قبال قاطبه شهروندان باید از طرف دولت‌های اسلامی تامین گردد تا دولت‌های با ثبات و مقتدر در عرصه بین‌الملل داشته باشیم، که بنا بر اهمیت وافر آن پیمان مدینه هم از آن خالی نیست.

8. از طرف نهاد های عدلی و قضائی در راستای عدالت جنایی کوشش های همه جانبه باید صورت گیرد، چون این امر در قسمت کاهش گراف جرایم سیاست بسا کارآ به شما می رود، که بنا بر اهمیت وافر آن پیمان مدینه هم از آن خالی نیست.

9. در قسمت طراحی نوعیت دولت باید اقتضات زمان و مکان از طرف نهاد های تقنینی اساسی لحاظ گردد. چنانچه این مورد در پیمان مدینه از سوی پیامبر صلی الله علیه و سلم و تاریخ اسلام از سوی خلفاء راشدین رضی الله عنهم به شکل درست آن رعایت گردیده است.

10. با توجه به مورد تاکید بودن پناهنده های سیاسی در پیمان مدینه، در این عرصه دولت های اسلامی علی الخصوص در شرایط کنونی که مسلمانان در گوشه دنیا مورد ظلم و ستم واقع اند، باید در همآهنگی با سایر دول اسلامی و سازمان های بین المللی به آنها رسیده گی کرده و آنها را مورد حمایت قرار دهد.

فهرست منابع و مآخذ

قرآنکريم

1. ابن أبي شيبة. **المصنف**، رياض، المملكة العربية السعودية: مكتبة الرشد، بي تا.
2. ابن اثير، على بن محمد الشيباني. **الكامل في التاريخ**، تهران: اسماعيليان، 1397 ق.
3. ابن تيمية، أبو العباس أحمد بن عبد الحلیم. **الصارم المسلول على شاتم الرسول**، المحقق: محمد محي الدين عبد الحميد، المملكة العربية السعودية: الحرس الوطني السعودي، بي تا.
4. ابن حبان، محمد بن حبان. **الصحيح**، بيروت، لبنان: مؤسسة الرسالة، ١٤١٤ هـ.
5. ابن سعد، محمد. **طبقات الكبرى**، بيروت: دار صادر، بي تا.
6. ابن قدامة، عبدالله بن أحمد بن قدامة المقدسي (541-620هـ). **المغني**، بيروت، لبنان: 1405 هـ.
7. ابن قيم الجوزية، أبو عبدالله محمد بن ابى بكر، **زاد المعاد في هدي خير العباد**، الكويت: مكتبة المنار الإسلامية، ١٩٨٦م.
8. ابن قيم الجوزية، أبو عبدالله محمد بن ابى بكر. **أحكام أهل الذمة**، الدمام: رمادى للنشر، 1418 هـ.
9. ابن ماجه، أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني. **السنن**، بيروت، لبنان، دار الكتب العلمية، ١٤١٢ هـ.
10. ابن منظور، محمد بن مكرم. بيروت: دار صادر، بي تا.
11. ابن كثير، ابو الفداء اسماعيل. **البداية و النهاية في التاريخ**، قاهره: مطبعة السعادة، 1351 هـ / 1932م.
12. ابو القاسم السهيلي، **الروض الأنف في شرح السيرة النبوية لابن هشام**، دار الفكر: الطبعة ٢٠٠٨م.
13. أبو عبيد القاسم بن سلام. **الاموال**، المحقق خليل محمد هراس، بيروت: دار الفكر، 1353 هـ - 1934م.
14. يعقوبى، احمد بن ابى يعقوب. **تاريخ يعقوبى**، ترجمه: محمد ابراهيم آيتى، تهران: انتشارات علمى- فرهنگى، 1374 هـ.
15. أحمد بن حنبل. **المسند**، بيروت، لبنان: المكتب الإسلامي، ١٣٩٨ هـ.
16. البلاذرى، احمد بن يحيى بن جابر. **انساب الاشراف**، تحقيق، محمد حميد الله مصر، قاهره: دارالمعارف، 1959م.
17. استفان، دى، تنسى. **مبانى علم سياست**، ترجمه: حميد رضا ملك محمدى، تهران: نشر داد گستر، ١٣٧٩ هـ.

18. اسماعیل احمد یاقی. دولت عثمانی از اقتدار تا انحلال، ترجمه: رسول جعفریان، چاپ چهارم، تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۶ هـ.
19. الاهی کولایی، اتحاد شوروی از تکوین تا فروپاشی، تهران: وزارت امور خارجه، ۱۳۸۰ هـ.
20. تبریزی، آیت الله جعفر سبحانی. فروغ ابدیت (زندگینامه حضرت محمد (ص))، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، 1351 هـ.
21. البزار. المسند، بیروت، لبنان: مؤسسة علوم القرآن، ۱۴۰۹ هـ.
22. البیهقی. السنن الکبری، مکه المکرمه، المملكة السعودية العربية: مكتبة دار الباز، ۱۴۱۴ هـ.
23. تاج العروس، بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۴۱۴ هـ.
24. جان کلی. تاریخ مختصر حقوقی در غرب، ترجمه: محمد راسخ، تهران: نشر نی.
25. الحاکم. المستدرک علی الصحیحین، بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۱ هـ.
26. حمید الله، محمد. نامه ها و پیمانهای سیاسی حضرت محمد (ص). ترجمه: سید اول، تهران: سروش، ۱۳۷۵ هـ.
27. حمید الله، محمد. مجموعة الوثائق السياسية للعهد النبوي و الخلافة الراشدة، بیروت: دار النفائس، 1405 ق.
28. بن زنجویه، أبو أحمد حمید بن مخلد. کتاب الأموال، دار الکتب العلمیة، الطبعة الأولى، 1406 هـ.
29. الدارقطنی. السنن، بیروت، لبنان: دار المعرفة، ۱۳۸۶ هـ / ۱۹۶۶ م.
30. الدارمی. السنن، بیروت، لبنان: دار الکتب العربی، ۱۴۰۷ هـ.
31. داکتر حسن ابراهیم حسن. تاریخ سیاسی اسلام، بیروت: دار الاندلس، 1964.
32. دکتر ابراهیم عبدالعزیز شیخا. کلیاتی درباره قانون اساسی، ترجمه: سرور دانش، چاپ اول، قم: انتشارات سلسال، 1380 هـ.
33. دکتر ابوالفضل قاضی. حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، 1370 هـ.
34. دکتر زهیر شکر. الوسیط فی القانون الدستوری، الجزء الاول، چاپ سوم، لبنان، بیروت: المؤسسه الجامعیة للدراسات و النشر و التوزیع، 1994 م.
35. دکتر سید محمد هاشمی. حقوق بشر و آزادیهای اساسی، چاپ اول، تهران: نشر میزان، 1384 هـ.

36. دکتر محمدرضا ضیائی بیگدلی. **حقوق بین الملل عمومی**، چاپ 36، تهران: کتابخانه گنج دانش، 1388 هـ.
37. دکتر منوچهر طباطبایی مؤتمنی. **آزادیهای عمومی و حقوق بشر**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، 1370 هـ.
38. رابرت ال مدکس. **قوانین اساسی کشورهای جهان (بررسی قوانین اساسی هشتاد کشور)**، ترجمه: سید مقصد ترابی، تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی، ۱۳۸۵ هـ.
39. راغب اصفهانی. **المفردات فی غریب القرآن**، تهران: 1332ق.
40. زرگری نژاد، غلامحسین. **تاریخ صدر اسلام (عصر نبوت)**، تهران، سمت، 1378 ش.
41. سلیمان بن الأشعث سجستانی. **سنن اَبی داوود**، محقق: محمد محی الدین عبدالحمید، بیروت – لبنان: دار الفکر، ۱۴۱۴ هـ.
42. سید قطب. **چراغی بر فراز راه**، ترجمه: حسن اکبری، تهران: حر، بی تا.
43. سید قطب. **ویژه گیهای ایدیولوژی اسلامی**، ترجمه: سید محمد خامنه ای، تهران: کیهان، ۱۳۶۹ هـ.
44. شیخ الإسلام أ. د. محمد طاهر القادري. **میثاق المدينة**، منشورات منهاج القرآن، ط ۲۰۰۴ م
45. **الصالح فی اللغة**، بیروت، لبنان: دار الحضارة العربية، بی تا.
46. الطبرانی. **المعجم الأوسط**، القاهرة، مصر: دار الحرمین، ۱۴۱۵ هـ.
47. الطبرانی، **المعجم الكبير**، موصل عراق: مطبعة الزهراء، ۱۴۰۴ هـ.
48. طبری، محمد بن جریر. **تاریخ طبری**، ترجمه: ابو القاسم پاینده، تهران: انتشارات اساطیر، 1375 هـ.
49. عبد الرزاق. **المصنف**، بیروت، لبنان: المكتب الإسلامي، ۱۴۰۳ هـ.
50. عبد الملك ابن هشام. **السيرة النبوية**، به تحقیق مصطفی سقا، ابراهیم آبیاری و عبد الحفیظ شلبی، بیروت: دار احیاء التراث العربی، 1417 هـ/ 1997 م.
51. عبدالوحید نیاز. **حقوق اساسی عمومی**، افغانستان، کابل: انتشارات لاجورد، 1394 هـ.
52. کونسٹانس جیورجیو. **نظرة جديدة في سيرة رسول الله**، تعریب: محمد التونجی، د. م: الدار العربية للموسوعات، الطبعة الأولى، ۱۹۸۳ م.
53. گولن، محمد فتح الله. **نور جاویدان**، جلد دوم، ترجمه: فیض محمد عثمانی، چاپ اول کابل، انتشارات: باران، 1388 هـ.

54. **لسان العرب**، بیروت، لبنان: دار صادر، بی تا.
55. مبارکپوری، صفی الرحمن. **الرحیق المختوم**، ترجمه: عبدالله خاموش، هروی، چاپ اول، تهران: انتشارات شیخ الاسلام احمد جام، ۱۳۸۲ هـ.
56. **مجلة الاحكام العدليه**، تدوین و تنظیم: محمدعثمان ژوبل، (دوره چهار جلدی) کابل، 1381 هـ.
57. محمد بن اسماعیل البخاری. **الصحيح**، بیروت، لبنان + دمشق، شام: دار القلم، ۱۴۰۱ هـ.
58. محمد بن جریر الطبری. **تاریخ الأمم والملوک**، بیروت: روائع التراث العربی، مکتبه خیاط، بی تا.
59. محمد رضا ظفری و فخرالدین اصغر. **سیستمهای حقوقی کشورهای اسلامی**، جلد اول، قم: دفتر تبلیغات حوزه علمیه قوم، ۱۳۷۴ هـ.
60. محمد زرنگ. **سرگذشت قانون اساسی در سه کشور ایران، فرانسه و امریکا**، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۴ هـ.
61. محمد عیسی السلمی ترمذی. **سنن الترمذی**، محقق: احمد محمد شاکر و دیگران، بیروت: دار احیاء التراث العربی، 1996 م.
62. محمد معروف حنیف. **درس های از سیرت نبوی**، چاپ سوم ۱۳۹۶ هـ.
63. محمدحسین ساکت. **نهاد دادرسی در اسلام**، مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، 1365 هـ.
64. **المحیط فی اللغة**، بیروت، لبنان: المؤسسة العربیة، بی تا.
65. مودودی. **تفکر سیاسی در صدر اسلام از دیدگاه اهل تسنن**، ترجمه نصرالله پورجوادی، کتاب «تاریخ فلسفه در اسلام» به کوشش میا محمد شریف، جلد دوم، تهران: نشر دانشگاهی، ۱۳۶۵ هـ.
66. مودودی. **خلافت و ملوکیت**، کابل: میوند، ۱۳۸۵ هـ.
67. مودودی. **قانون اساسی در اسلام**، ترجمه: محمد علی گرامی، کابل میوند، ۱۳۸۸ هـ.
68. النسائي. **السنن**، بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۶ هـ.
69. نیشابوری، مسلم بن حجاج (1420ق). **صحیح مسلم**، محقق: محمد فؤاد عبدالباقی، بیروت – لبنان: دار احیاء التراث العربی.
70. الواقدي، محمد بن عمر. **المغازي**، بیروت، لبنان: نشر دانش اسلامی، ۱۴۰۵ هـ.
71. وزارت عدلیه. **قانون اصول محاکمات مدنی**، جریده رسمی، شماره 722، مورخ اسد 1369 هـ.

72. وزارت عدليه. قانون تشكيل، وظائف و صلاحيت هاي كميسيون مستقل حقوق بشر افغانستان، جريده رسمي، شماره 855، تاريخ نشر: 31 جوزاي 1384 هـ.
73. وزارت عدليه. قانون اساسي افغانستان، سال 1382 هـ.
74. وزارت عدليه. قانون تشكيلات و صلاحيت محاكم قوه قضاييه جمهوري اسلامي افغانستان، جريده رسمي، شماره مسلسل 851، مورخ ثور 1384 هـ.
75. يزدي، طباطبائي، سيد محمداظم. العروة الوثقى، تهران: المطبعة الحيدري، 1378 هـ.
76. ابو شهبه، محمد بن محمد بن سويلم. السيرة النبوية. چاپ دوم، دمشق: دار القلم، 1427 هـ.
77. محمد بن اسحاق بن يسار المطابي بالولاء. سيرة ابن اسحاق. تحقيق: سهيل زكار، چاپ دوم، بيروت: دار الفكر. 1398 هـ.
78. الدكتور جواد علي. المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام. چاپ چهارم، ط: دار الساقى، 1422 هـ.
79. فراهيدى، خليل بن احمد. كتاب العين، قم: هجرت، 1410 ق.
80. اصفهاني، حسين بن محمد راغب. المفردات في غريب القرآن. تحقيق صفوان عدنان داودى، دمشق: دار العلم دار الشاميه، 1412 ق.
81. ابن منظور، محمد بن مكرم. لسان العرب. بيروت: دار صادر، 1414 ق.
82. طباطبائي، سيد محمد حسين. الميزان في تفسير القرآن. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1417 ق.
83. مصطفوى، حسن. التحقيق في كلمات القرآن الكريم. تهران: بنگاه نشر و ترجمه كتاب، 1360.
84. دهخدا، على اكبر. لغت نامه دهخدا. تهران: دانشگاه تهران، 1377.
85. معين، محمد. فرهنگ فارسي، تهران: اميركبير، 1380.
86. انورى، حسن. فرهنگ بزرگ سخن. تهران: انتشارات سخن، 1381.

بخاطر دسترسى به متن كامل اين تحقيق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و يا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af